

Varför bevara hotade arter?

Om biologisk mångfald och etik

Fil. dr. Anders Melin

67

Framför allt sedan FN:s konferens i Rio 1992 har bevarandet av den biologiska mångfalden blivit en viktig del av den internationella och svenska miljöpolitiken. Sedan 2005 är bevarandet av ett rikt växt- och djurliv ett centralt miljö kvalitetsmål inom svensk politik. Det är dock sällan som politiska dokument uppmärksammar frågan om varför hotade arter bör bevaras. I de fall där så görs är det framför allt människans nytta av olika arter som betonas. Det framhålls att vi behöver en mångfald av arter för att säkerställa produktionen av livsmedel. Olika djur- och växtarter utför också ekosystemtjänster som är centrala för mänsklig överlevnad och välfärd. Exempel på sådana tjänster är pollinering och reglering av syrehalten i atmosfären. Dessutom poängteras det att ett rikt växt- och djurliv har ett rekreativvärde och ett skönhetsvärde. Endast i undantagsfall diskuteras frågan om vi bör bevara hotade arter för deras egen skull. Denna frågeställning har emellertid uppmärksammats allt mer inom nutida filosofi, där miljöetiken under de senaste decennierna har växt fram som en deldisciplin inom den tillämpade etiken. I denna artikel vill jag kortfattat diskutera frågan om varför vi bör bevara hotade arter med utgångspunkt i dagens miljöetiska debatt.

Det argument för att bevara arter som är mest vanligt i politiska dokument är som nämnts ovan att de är viktiga för människans överlevnad och välfärd. Detta argument framhålls också av många miljöetiker, som särskilt lyfter fram olika arters immateriella värden. Många miljöetiker menar att vi har starka skäl att bevara också arter som vi inte har någon tydlig materiell nytta av, med anledning av deras estetiska värde och deras kulturella symbolvärde. Frågan är dock hur starka dessa skäl är. Många hotade arter verkar inte ha något större estetiskt eller kulturellt värde, åtminstone inte för de flesta människor. Att hänvisa till arters immateriella värden utgör därför inte alltid ett övertygande argument för att bevara dem, särskilt inte när andra centrala mänskliga intressen står på spel.

I policydokument hävdas det ofta att vi bör bevara hotade arter för framtida generationers skull, dock oftast utan att det anges mer exakt vilka skyldigheter vi har mot framtida generationer. Inom den politiska debatten finns det en betydande konsensus att vi har vissa förpliktelser mot våra efterkommande, vilket de flesta etiker också håller med om. Det finns dock filosofiska problem med att tillämpa traditionella etiska teorier på den moraliska relationen mellan nutida och framtida generationer. Många av de mänskliga handlingar som utarmar den biologiska mångfalden kommer att få genomslag först på längre sikt. Det faktum att vi inte vet vilka individer som kommer att existera i framtiden eller vilka preferenser de kommer att ha ger

”Världens mest sällsynta insekt”, Lord Howe Island Stick Insect, troddes i sjuttio år vara utdöd. År 2001 hittades 24 individer under en buske på en klippformation i Stilla Havet.

exempelvis upphov till vissa svårigheter. Ett slentrianmässigt hänvisande till omsorgen om framtida generationer är alltså inte ett hållbart argument för att bevara arter, eftersom många av de arter som inte värderas särskilt högt av nutida generationer sannolikt inte heller kommer att värderas högt av framtidens individer.

Om man skall kunna motivera ett bevarande av samtliga hotade arter i Sverige, vilket i nuläget är ett politiskt mål, måste det antagligen motiveras utifrån andra grunder än mänskliga intressen. Många djur- och miljöetiker menar att vi bör ta hänsyn till levande varelser för deras egen skull, även om de har olika uppfattningar om vilka varelser som bör omfattas av vårt moraliska hänsynstagande. En vanlig uppdelning brukar göras mellan antropocentriska och icke-antropocentriska ståndpunkter. De förstnämnda innebär att endast människor har moralisk status, att det endast är människor vi bör visa hänsyn till för deras egen skull. Enligt icke-antropocentriska ståndpunkter kan istället olika naturobjekt också ha moralisk status. Icke-antropocentrismen kan i sin tur delas in i *sentientism* (även kallad *zoocentrism*), *biocentrism* och *ekocentrism*. Sentientismen innebär att kännande varelser har moralisk status, biocentrismen att alla levande varelser (inklusive växter) har moralisk status och ekocentrismen att också ”ekologiska helheter” såsom arter och ekosystem har moralisk status.

Även om organismer som inte kan känna smärta kanske inte kan sägas ha subjektiva intressen, kan de likväl tillskrivas biologiska intressen. Ett träd har exempelvis ett intresse av att få vatten och vissa näringsämnen för att kunna överleva och utvecklas.

Sentientismen, vars mest kände företrädare är Peter Singer, har fått ett betydande genomslag, både inom den allmänna samhällsdebatten och inom etiken. I linje med Singers resonemang menar jag att det finns starka skäl att visa hänsyn även till kännande varelser av den anledningen att djurs lidande har mycket gemensamt med mänskligt lidande. Det är svårt att på samma gång hävda att mänskligt lidande är moraliskt beaktansvärt och att djurs lidande inte har någon moralisk relevans överhuvudtaget. Enligt min mening finns det också ett visst stöd för biocentrismen. Även om organismer som inte kan känna smärta kanske inte kan sägas ha subjektiva intressen, kan de likväl tillskrivas biologiska intressen. Ett träd har exempelvis ett intresse av att få vatten och vissa näringsämnen för att kunna överleva och utvecklas.

Jag anser dock att principer för vilken moralisk hänsyn vi bör visa naturobjekt även måste beakta vilken typ av varelse människan är och vilka etiska krav vi rimligen kan ställa på oss själva. Vissa djur- och miljöetiker argumenterar för en princip om *artopartiskhet*, det vill säga att vi bör visa samma hänsyn till likvärdiga intressen oavsett om de tillhör en människa, ett djur eller en växt. Jag menar dock att denna princip bygger på en för stor idealisering av människan, som inte tar hänsyn till att vi i vissa avseenden är en art bland andra. Vi måste därför, i likhet med andra arter, ha rätt att prioritera medlemmar av vår egen art. Mycket av det vi anser vara centralt för en mänsklig civilisation förutsätter att vi prioriterar mänskliga intressen. Skulle vi exempelvis kunna motivera att vi trycker böcker om vi tar värderar trädens intressen lika högt som människornas?

Dock vill jag inte försvara någon form av moralisk konservatism eftersom jag anser att vi kan och bör visa mer hänsyn till andra varelser än vi gör i nuläget, men det finns gränser för vad som rimligtvis kan krävas av oss. Det verkar exempelvis orimligt att hävda att det är moraliskt fel att döda mikroorganismer, eftersom mänskligt liv förutsätter att vi, i de flesta fall omedvetet, tar död på sådana organismer.

Som jag beskrivit ovan finns det också miljöetiker som hävdar att ekologiska helheter såsom arter och ekosystem har moralisk status. Det finns emellertid flera problem förknippade med denna ståndpunkt. Kriterierna för vilka naturobjekt som skall räknas till en viss art eller ett visst ekosystem är nämligen aldrig helt objektiva, utan avgörs alltid av mänskliga beslut. Exempelvis finns det många olika artbegrepp inom nutida biologi. Enligt ett visst artbegrepp kan två individer räknas till olika arter och enligt ett annat artbegrepp kan samma individer räknas till samma art. Arter och ekosystem är alltså i viss mening sociala konstruktioner, och det är därför svårt att hävda att de som helheter har moraliskt relevanta intressen, det vill säga intressen som skiljer sig från intressena hos de levande organismer som utgör delar av dem.

Om vi nu utgår från att biocentrismen är en hållbar teori blir nästa fråga vilka konsekvenser den får för bevarandet av hotade arter. Enligt biocentriska etiker bestäms vilken hänsyn vi bör visa en viss individ av vilka moraliskt intressanta intressen den har, vilket framför allt avgörs av uppfattningen av dess förmåga att uppleva smärta och dess intelligensnivå. Intelligentare djur anses kunna ha mer komplicerade livsmål och därmed också fler moraliskt relevanta intressen. Enligt biocentrismen har vi därför starkare skäl att bry oss om högt utvecklade individer som tillhör vanliga arter än lägre utvecklade individer som tillhör ovanliga arter. I vissa fall kan biocentrismen användas för att motivera oss att skydda individer som tillhör hotade arter, men det gäller framför allt individer med hög intelligensnivå eller hög nivå av förnimmelselförmåga. Indirekt kan det dock finnas skäl att skydda exempelvis växter som tillhör hotade arter om de är en viktig näringskälla för hotade djur. Om det uppstår konflikter mellan organismer bör vi enligt biocentrismen emellertid prioritera de högst utvecklade istället för de mest hotade.

Om det uppstår konflikter mellan organismer bör vi ... emellertid prioritera de högst utvecklade istället för de mest hotade.

Biocentrismen i den form jag presenterat här verkar inte ge tillräckligt stöd åt målsättningen att bevara alla hotade arter. Ekocentrismen skulle kunna ge ett mycket starkare stöd åt denna målsättning, men som jag argumenterat för ovan finns det flera problem förknippade med denna ståndpunkt. Det finns emellertid en annan form av argumentation som jag tror är en mer framkomlig väg för att motivera bevarandet av hotade arter. Vissa miljöetiker har framhållit att naturen har en integritet som människan bör respektera och att det därmed finns anledning att begränsa vår påverkan på naturliga processer. Jag tror att denna tanke har stöd i många människors moraliska intuitioner. Om man endast utgår från ett individcentrerat perspektiv som biocentriska etiker gör är det inte nödvändigtvis fel att vargen dör ut i Sverige om vi ersätter alla vargar med lika många schäffrar. Många människor skulle emellertid ta avstånd från en sådan slutsats och jag tror att det bottnar i en moralisk intuition att det finns vissa gränser för hur

mycket vi bör påverka naturliga processer. Utifrån denna intuition är det moraliskt problematiskt att endast låta de livsformer som människor värderar överleva.

Denna moraliska intuition får ett visst stöd av naturvetenskapens beskrivning av livets utveckling på jorden. Naturvetenskapen talar om för oss att många livsformer har funnits på jorden mycket längre än människan och att mänsklighetens historia endast utgör en liten del av historien om livets utveckling på jorden. Det är därför problematiskt att det är människan som i så stor utsträckning bestämmer vilka livsformer som skall få finnas kvar på jorden.

Ståndpunkten att det finns vissa gränser för hur mycket vi bör ingripa i naturen kan motiveras av en känsla av vördnad eller respekt för livet på jorden, som jag tror många människor delar. Denna känsla är nära knuten till insikten att naturens processer kan ha en mening eller ett syfte, som ligger bortom människans intressen. Det är denna känsla eller insikt som jag tror är den bästa anledningen att bevara hotade arter, även sådana som inte är till nytta för människan. Emellertid kan vi bli tvungna att acceptera artutrotning som en konsekvens av tillfredsställandet av grundläggande mänskliga behov. Vi kan exempelvis inte kräva av u-länder att de skall avsätta stora resurser för att bevara arter som inte har någon tydlig nytta för människan.

Flera kristna miljöetiker och ekoteologer försvarar ståndpunkten att naturen har moralisk status med utgångspunkt i den kristna skapelseläran. Känslan av vördnad eller respekt för naturen kan förstås motiveras eller förstärkas av en religiös övertygelse, men den delas också av människor som inte beskriver sig som troende. I vetenskapliga undersökningar av människors natursyn framkommer det att många svenskar som inte har en religiös tro beskriver naturen som helig eller vördnadsvärd.

ATT LÄSA OM BIOLOGISK MÅNGFALD OCH ETIK

Agar, Nicholas. 2001. *Life's Intrinsic Value. Science, Ethics, and Nature*, New York: Columbia University Press.

Northcott, Michael S. 1999. *The Environment and Christian Ethics*, New York: Cambridge University Press.

Rolston, III, Holmes. 1988. *Environmental Ethics. Duties to and Values in the Natural World*, Philadelphia: Temple University Press.

Singer, Peter. 1990. *Praktisk etik*, Thales: Stockholm.

Foto: *Dryococelus australis* av Peter Halasz